

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Katowicach

LKA.411.001.01.2021

Pan
Piotr Kuczera
Prezydent Miasta Rybnika
Urząd Miasta Rybnika
Ul. Bolesława Chrobrego 2
44-200 Rybnik

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

R/21/001 Ochrona zabytków techniki w Rybniku

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Urząd Miasta Rybnika, ul. Bolesława Chrobrego 2, 44-200 Rybnik ¹
Kierownik jednostki kontrolowanej	Piotr Kuczera, Prezydent Miasta Rybnika ²
Zakres przedmiotowy kontroli	<ol style="list-style-type: none">1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków.2. Podejmowanie działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami techniki.3. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami techniki.4. Realizacja zadań objętych porozumieniem z Wojewodą Śląskim, ze szczególnym uwzględnieniem nadzoru konserwatorskiego sprawowanego nad zabytkami techniki.
Okres objęty kontrolą	Od 1 stycznia 2018 r. do dnia zakończenia czynności kontrolnych (badania kontrolne obejmą również działania i zdarzenia zaistniałe przed 1 stycznia 2018 r., w przypadkach gdy miały wpływ na działalność objętą kontrolą).
Podstawa prawna podjęcia kontroli	art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ³ , z zastosowaniem kryteriów określonych w art. 5 ust. 1 tej ustawy tj. pod względem: legalności, gospodarności i rzetelności.
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach
Kontroler	Tomasz Raszka, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LKA/65/2021 z 15 marca 2021 r.

(akta kontroli str.1-2)

¹ Zwany dalej *Urzędem*.

² Zwany dalej *Prezydentem*.

³ Dz. U. z 2020 r. poz. 1200, zwanej dalej *ustawą o NIK*.

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Miasto Rybnik rzetelnie i zgodnie z odpowiednimi przepisami⁵ prowadziło gminną ewidencję zabytków⁶, na którą składały się karty adresowe poszczególnych zabytków (w tym zabytków techniki), zawierające wszystkie wymagane elementy.

Nie uchwalono jednak – pomimo takiego obowiązku istniejącego od listopada 2003 r. i wynikającego z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁷ - gminnego programu opieki nad zabytkami, tj. podstawowego dokumentu planistycznego umożliwiającego podejmowanie działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kultury.

Podejmowano właściwe działania w zakresie ochrony i opieki nad dwoma spośród trzech zabytków techniki⁸ będących w posiadaniu Miasta. W szczególności: zaplanowano i przeprowadzono w największym obiekcie - zespole zabytkowej kopalni „Ignacy – Hoym”⁹ prace remontowo-budowlane i adaptacyjne z przeznaczeniem na cele związane z dziedzictwem kultury i rekreacyjno-turystyczne oraz na rzecz osób marginalizowanych/wykluczonych społecznie. Ww. prace realizowano z udziałem dofinansowania z funduszy europejskich, w sposób rzetelny rozliczono przekazane dofinansowanie oraz zapewniono wymagany wkład własny. W przypadku drugiego z posiadanych zabytków techniki - dawnej hali pomp - podjęto działania w celu poprawy stanu technicznego tego obiektu – zlecając wykonanie dokumentacji projektowej jego remontu, jednak z uwagi na planowane włączenie budynku do projektowanej w centrum Rybnika strefy aktywności wielopokoleniowej, remontu dotychczas nie rozpoczęto (pomimo, że już w styczniu 2019 r. uzyskano pozwolenie na budowę obejmujące ten remont konserwatorski).

Nie dopełniono natomiast obowiązku, wynikającego z art. 5 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków, sprawowania opieki nad trzecim z posiadanych przez Miasto zabytków techniki - wieżą ciśnień w dzielnicy Zamysłów - poprzez brak jej zabezpieczenia i utrzymania w jak najlepszym stanie - przez co nie posiadano wiedzy o występującym w obiekcie bezpośrednim niebezpieczeństwie dla życia lub zdrowia ludzkiego. Stan ten został ujawniony dopiero w toku kontroli, a obiekt został zabezpieczony.

Przyjęto zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w GEZ, niestanowiących własności Miasta, natomiast w okresie objętym kontrolą nie udzielano dotacji na ww. prace w zabytkach techniki z uwagi na brak składanych wniosków przez właścicieli tych zabytków. Nie prowadzono jednak – pomimo dyspozycji art. 82 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków - wykazu udzielonych dotacji (dot. pozostałych zabytków), ani nie informowano o udzielonych

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁵ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r., poz. 56), zwane dalej *rozporządzeniem w sprawie rejestru zabytków*.

⁶ Zwaną dalej również *GEZ*.

⁷ Dz. U. z 2021 r. poz. 710, zwanej dalej *ustawą o ochronie zabytków*.

⁸ Na potrzeby niniejszej kontroli przyjęto, że zabytkiem techniki jest podlegający ochronie i opiece zabytek nieruchomy będący obiektem techniki, a zwłaszcza: kopalnia, huta, elektrownia lub inny zakład przemysłowy (zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1e ustawy o ochronie zabytków), jak również: urządzenia hydrotechniczne, energetyczne, radiotechniczne, inżynierskie.

⁹ Zwany dalej *Zespołem Kopalni „Ignacy”*.

dotacjach na prace konserwatorskie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹⁰, jako organu uprawnionego do udzielania dotacji.

Rzetelnie realizowano zadania objęte porozumieniem zawartym z Wojewodą Śląskim, a w szczególności wydawano na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku techniki zalecenia konserwatorskie do zamierzeń inwestycyjnych w stosunku do zabytków techniki znajdujących się na terenie Miasta i ujętych w GEZ.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowe¹¹ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków

Opis stanu faktycznego

Miasto Rybnik¹² prowadziło GEZ, przyjętą odpowiednim zarządzeniem Prezydenta¹³. W ewidencji tej ujętych było – wg stanu na koniec 2018 r. 814 zabytków, a wg stanu na koniec 2019 i 2020 r. 820 zabytków nieruchomych, w tym 24 zabytki techniki.

Na liczbę 24 zabytków techniki ujętych w ww. ewidencji składało się: sześć zabytków związanych z górnictwem (cztery zespoły zabytkowe kopalń, wieża szybowa oraz nadszybie), jeden zespół zabytkowy huty, dziewięć zabytków związanych z infrastrukturą kolejową (w tym cztery dworce kolejowe, cztery mosty/wiadukty kolejowe i lokomotywnia), trzy wieże ciśnień/wodne, dwa budynki młynów oraz budynek stacji energetycznej, budynek dawnej hali pomp wodnych i obiekt przemysłowy – komin (fragment zabudowy dawnego browaru).

Dwa spośród nich (Zespół kopalni „Ignacy” oraz wieża ciśnień w Zespole Szpitala Psychiatrycznego) wpisane były ponadto do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach¹⁴.

Karty adresowe wszystkich ww. zabytków techniki¹⁵ były prowadzone zgodnie z obowiązującymi przepisami i zawierały wszystkie elementy wymienione w §17 ust. 1 rozporządzenia Ministra KiDN z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹⁶.

W kartach tych (z grudnia 2020 r.), w rubryce „Stan zachowania, istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie” stan techniczny 16 zabytków techniki określono jako „dobry”, pięciu jako „średni”, jednego jako „dobry i średni”, jednego jako „średni i zły”¹⁷, jednego jako „zły”¹⁸. W przypadku 13 zabytków zapisano, że obiekt powinien być poddany remontowi, a jednego z nich, że powinien być wpisany do rejestru zabytków.

(akta kontroli str. 4-10, 25, 158-163)

Miejski Konserwator Zabytków¹⁹, odpowiedzialna za prowadzenie GEZ, wyjaśniła, że ww. wskazania i zalecenia konserwatorskie, będą przekazywane w najbliższej

¹⁰ Zwanego dalej *Ministrem KiDN*.

¹¹ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

¹² Zwanego dalej *Miastem*.

¹³ Nr 65/2016 z dnia 2 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków dla Miasta Rybnika.

¹⁴ Zwanego dalej również *WKZ*.

¹⁵ Karty po aktualizacji GEZ, sporządzone w grudniu 2020 r., wcześniejsze karty zabytków pochodziły z 2012 r. i były prowadzone zgodnie z wzorem obowiązującym poprzednio.

¹⁶ Dz. U. z 2021 r., poz. 56, zwanego dalej *rozporządzeniem w sprawie rejestru zabytków*.

¹⁷ Dotyczyło to nieużytkowanego budynku mieszkalnego z młynem (własność prywatna).

¹⁸ Dotyczyło to budynku dawnej hali pomp wodnych, będącej własnością Miasta.

¹⁹ Zwany dalej *MKZ*.

przyszłości właścicielom zabytków i we współpracy z nimi w miarę możliwości realizowane. Dodała, że „właściciele zawsze mogli liczyć na pomoc merytoryczną w zakresie przygotowania planowanych inwestycji, wytycznych konserwatorskich dla planowanych zamierzeń remontowych i współpracy na obiektach w trakcie samych robót czy też natychmiastowej interwencji w przypadkach zagrożeń”.

(akta kontroli str. 16)

W okresie objętym kontrolą nie podejmowano planowanych działań w zakresie identyfikacji kolejnych obiektów kultury przemysłowej. MKZ wyjaśniła, że „reagowano na każdą nawet najmniejszą wzmiankę dot. Zabytków, np. w trakcie prac budowlanych”, a jako przykład podała, że przy przygotowaniach dokumentacji projektowo-wykonawczej dla inwestycji drogowej pn.: „Budowa drogi szybkiego ruchu Pszczyna-Racibórz” podjęto decyzję i działania do zachowania, przejęcia na własność Miasta, objęcia ochroną konserwatorską (włączenia do GEZ), a w niedalekiej przyszłości także wyremontowania, wieży ciśnieniowej w dzielnicy Zamysłów.

(akta kontroli str. 17)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność kontrolowanej jednostki w badanym obszarze.

OBSZAR

2. Podejmowanie działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami techniki

Opis stanu
faktycznego

W strukturze organizacyjnej Urzędu wyodrębniono (jako samodzielne stanowisko w Wydziale Architektury) MKZ, do zakresu działania²⁰ którego należały m.in. niżej wymienione zadania:

- 1) dbałość o dobra kultury i podejmowanie działań w celu ochrony i opieki nad zabytkami,
- 2) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków,
- 3) przygotowywanie miejskiego programu opieki nad zabytkami,
- 4) gromadzenie dokumentacji projektowo-technicznej remontowanych i adaptowanych zabytków, dokumentacji fotograficznej, historyczno-ikonograficznej i korespondencji dotyczącej obiektów zabytkowych,
- 5) ustanawianie na wniosek WKZ czasowego zajęcia lub wywłaszczenie na rzecz Skarbu Państwa lub gminy zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w celu zabezpieczenia ich przed zniszczeniem lub uszkodzeniem,
- 6) prowadzenie spraw związanych z przyznawaniem dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- 7) przeprowadzanie lustracji obiektów pod względem prawidłowości ich użytkowania jako obiektów zabytkowych,
- 8) wykonywanie zadań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami wynikających z porozumienia z wojewodą.

(akta kontroli str. 47-48)

Od listopada 2003 r. nie uchwalono gminnego programu opieki nad zabytkami²¹, co opisano w sekcji „Stwierdzone nieprawidłowości”.

²⁰ Określonego w Zarządzeniach Prezydenta Miasta Rybnika w sprawie szczegółowego zakresu działania wydziałów: Nr 4/2018 z dnia 2 stycznia 2018 r. (obowiązującym do kwietnia 2019 r.) oraz Nr 265/2019 z dnia 18 kwietnia 2019 r. (obowiązującym od maja 2019 r.).

Jak wyjaśniła MKZ, przed 2014 r. podjęto próbę uchwalenia gminnego programu opieki i program ten w wersji papierowej (z bardzo dobrze – jej zdaniem - opracowanym rozdziałem historycznym, charakterystyką dziedzictwa materialnego: zabytków w poszczególnych dzielnicach, archeologia) został przekazany do uzgodnienia WKZ. Uzgodnienia tego nie uzyskano, ponieważ: „sedno programu, czy wskazanie konkretnych zadań, zostało uznane za ogólne i niewystarczające, zabrakło solidnej i wielodyscyplinarnej strategii ochrony zabytków w odniesieniu do działań całego Urzędu, a nawet jednostek, a nie tylko jednoosobowej komórki konserwatora zabytków, ponadto, forma opracowania dokumentu w krótkim czasie okazała się przestarzała i niemożliwa do wykorzystania np. w procedurze przygotowywania projektów uchwał, bo program nie spełniał wymagań”.

(akta kontroli str. 14-15)

W okresie objętym kontrolą do rejestru zabytków, prowadzonego przez WKZ, były wpisane dwa zabytki techniki znajdujące się na terenie Rybnika (Zespół kopalni „Ignacy” oraz wieża ciśnień w Zespole Szpitala Psychiatrycznego). Nie sporządzano wniosków o wpis do rejestru, ani o wykreślenie kolejnego zabytku techniki z rejestru zabytków.

(akta kontroli str. 4, 54-55)

W 2018 r. Miasto było właścicielem dwóch spośród 24 zabytków techniki ujętych w GEZ: Zespołu kopalni „Ignacy” (czas powstania: lata 1780-1920) – obiektu wpisanego do rejestru zabytków oraz wchodzącego w skład Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego oraz budynku dawnych wodociągów miejskich – tzw. hali pomp wodnych²² (czas powstania: lata 1890-1900). Pierwszy z ww. obiektów w 2016 r. Miasto użyczyło²³ samorządowej instytucji kultury - Industrialnemu Centrum Kultury w Rybniku-Niewiadomiu²⁴, a drugim zarządzała jednostka budżetowa Miasta - Zakład Gospodarki Miejskiej w Rybniku²⁵.

W październiku 2019 r. Miasto nabyło z mocy prawa²⁶ trzeci obiekt techniki wpisany do GEZ - wieżę ciśnień zlokalizowaną w dzielnicy Zamysłów²⁷ (czas powstania: 1937 r.).

(akta kontroli str. 4, 62-89, 90-97)

W skład Zespołu kopalni „Ignacy” wchodziły następujące obiekty: budynek byłej stolarni i maszyny wyciągowej szybu „Głowacki”, budynek szybu „Kościszko”, budynek byłej sprężarkowni oraz wieża widokowa (dawna wieża ciśnień).

Część spośród ww. obiektów została – przed okresem objętym kontrolą - zaadaptowana na cele edukacyjne oraz konferencyjno-szkoleniowe (wynajmowano sale w budynku byłej stolarni i maszyny wyciągowej szybu „Głowacki”), a część udostępniono zwiedzającym na cele rekreacyjne (wieża widokowa).

W okresie objętym kontrolą dla poszczególnych budynków wchodzących w skład zespołu kopalni „Ignacy” prowadzono książki obiektu budowlanego.

Dwa budynki: szybu „Kościszko” oraz byłej sprężarkowni w latach 2018-2019 były wyłączone z użytkowania z powodu złego stanu technicznego, w związku z czym nie podlegały okresowym kontrolom stanu technicznego, o których mowa w art. 62 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane²⁸ (odpowiednio:

²¹ Zwanego dalej *gminnym programem opieki*.

²² Przy ul. 3 Maja 14 w Rybniku.

²³ Umowy użyczenia: M.6850.2.2016 z 7 stycznia 2016 r. i M.6850.3.2016 z 13 stycznia 2016 r.

²⁴ Zwanemu dalej *ICK*.

²⁵ Zwany dalej *ZGM*.

²⁶ Decyzją Wojewody Śląskiego NWXVa.7532.556.2019 z 18 października 2019 r. wydaną na podstawie art. 18 ust. 1 w związku z art. 5 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191 ze zm.).

²⁷ W okolicy ul. Dolnej w Rybniku.

²⁸ Dz. U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm., zwanej dalej *ustawą Prawo budowlane*.

„rocznych” i „pięcioletnich”. W budynkach tych w okresie objętym kontrolą prowadzone były prace remontowo-budowlane i adaptacyjne, w ramach projektów dofinansowanych ze środków Unii Europejskiej, tj.:

- w budynku byłej sprężarkowni przeprowadzono adaptację pomieszczeń m.in. na świetlicę środowiskową, w celu wsparcia działań na rzecz osób marginalizowanych/wykluczonych społecznie (roboty zostały zakończone w czerwcu 2020 r.),
- w budynku szybu „Kościuszko” prowadzono kompleksową modernizację obejmującą prace budowlane, instalacyjne i adaptację istniejących pomieszczeń na cele związane z dziedzictwem kultury i stanowiące atrakcję turystyczną (zaplanowano też stworzenie nowoczesnej wystawy stałej z wykorzystaniem zarówno autentycznych eksponatów oraz technik multimedialnych i innych nowoczesnych form prezentacji treści kulturowych, w tym m.in. ponowne uruchomienie istniejącej maszyny parowej - planowany termin zakończenia wszystkich robót – czerwiec 2021 r.)

Przed rozpoczęciem ww. robót remontowych i modernizacyjnych Miasto uzyskało stosowne pozwolenia WKZ na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku oraz zmianę sposobu korzystania z zabytku.

W czerwcu 2020 r. przeprowadzono w obu ww. budynkach kontrole okresowe („roczne”) stwierdzając, że: budynek byłej sprężarkowni jest w należyтым stanie technicznym, a budynek szybu „Kościuszko” w złym stanie technicznym (gdyż znajdował się wówczas w przebudowie i remoncie).

Pozostałe dwa budynki zespołu w całym okresie objętym kontrolą były poddawane kontrolom okresowym stanu technicznego. W budynku byłej stolarni i maszyny wyciągowej szybu „Głowacki” m.in. co roku stwierdzano lokalne spękania ścian, sufitów i posadzek (spowodowane uszkodzeniami górnictwem). W listopadzie 2020 r., w wyniku ugody zawartej z podmiotem odpowiedzialnym za powstałe szkody, wykonano naprawę ww. elementów. W budynku wieży widokowej m.in. co roku (w wyniku „rocznych” kontroli okresowych) stwierdzano spękania i luźny tynk. W wyniku kontroli „pięcioletniej” w czerwcu 2020 r. stwierdzono, że budynek jest w nieodpowiednim stanie technicznym, mogącym zagrażać życiu lub zdrowiu (zły stan techniczny okładzin z tynku cementowo-wapiennego wewnątrz i na kopule wieży, przebywanie w pobliżu wieży stanowiło niebezpieczeństwo z uwagi na odspajający się i spękany tynk), zalecono w trybie pilnym wygradzenie stref niebezpiecznych i zadaszenie wejścia do wieży oraz remont odpadającego tynku oraz rys i spękań kopuły. We wrześniu 2020 r. zlecono awaryjną naprawę tynku, usunięto luźne spękane i odspojone fragmenty tynków na wieńcu żelbetowym na zewnątrz wieży poniżej dawnego zbiornika wody oraz uzupełniono ubytki nowym tynkiem.

W wyniku oględzin obiektu, przeprowadzonych w toku niniejszej kontroli, potwierdzono wykonanie ww. robót remontowych oraz prawidłowe zabezpieczenie i utrzymanie zabytku.

(akta kontroli str. 98-101, 106-121, 122-125, 127-128, 132, 145-156)

Zgodnie z informacją uzyskaną od Dyrektora ICK – zarządzającego Zespołem kopalni „Ignacy”, w latach 2018-2020 na terenie zespołu kopalni „Ignacy” odbywały się liczne imprezy (koncerty, festiwale, spektakle, konferencje, wykłady, warsztaty, jarmarki, wystawy, turnieje), zespół odwiedziło łącznie (w charakterze uczestnika imprez lub zwiedzającego) 54,8 tys. osób, z tego w kolejnych latach odpowiednio: 27,2 tys. zł, 22,4 tys. zł i 5,2 tys. zł²⁹ (dla porównania w 2017 r. liczba ta wynosiła

²⁹ Wyjątkowo niska liczba odwiedzających obiekt w 2020 r. wynikała z wybuchu pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 i zamknięcia obiektu dla zwiedzających w okresie od marca do sierpnia 2020 r. oraz od listopada 2020 r., a także odwołania imprez zaplanowanych w tym czasie.

14 tys. osób). Ponadto, przychody ze sprzedaży biletów wstępu na wieżę widokową w latach 2018-2020 wyniosły 6,6 tys. zł, z tego: 3,2 tys. zł w 2018 r., 2,9 tys. zł w 2019 r. i 0,5 tys. zł w 2020 r. (dla porównania w 2017 r. 2,5 tys. zł), a przychody z najmu obiektów wyniosły: 10,7 tys. zł, z tego: 3,3 tys. zł w 2018 r., 4,2 tys. zł w 2019 r. i 3,2 tys. zł w 2020 r.

(akta kontroli str. 26-40, 157)

Budynek hali pomp był w 2018 r. wynajmowany i użytkowany jako klub muzyczny. W marcu 2018 r. w budynku wybuchł pożar, w wyniku którego spaleni uległ barek drewniany oraz blat (nie została uszkodzona konstrukcja budynku ani dach), jednak konieczne było wybicie szyb w związku z dużym zadymieniem lokalu. Od 1 grudnia 2018 r. budynek został wyłączony z użytkowania i stanowił pustostan. Okna budynku zostały zaszkolone, a od strony ulicy zabezpieczone za pomocą płyt OSB. W kolejnych latach budynek podlegał okresowym kontrolom stanu technicznego, o których mowa w art. 62 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy Prawo budowlane (w 2018 r. i 2020 r. „rocznej”, a w 2019 r. „pięcioletniej”), a jego stan techniczny – zgodnie z protokołami tych kontroli - ulegał stopniowemu pogorszeniu. W wyniku ostatniej kontroli (w kwietniu 2020 r.) stwierdzono, że budynek znajdował się w nieodpowiednim stanie technicznym, większość elementów obiektu nie była utrzymana w należyтым stanie technicznym, co mogło mieć negatywny wpływ na bezpieczeństwo użytkowania obiektu - wykazywały szereg wad i uszkodzeń wraz z utratą pierwotnych cech materiałowych oraz że budynek wymagał remontu kapitalnego, polegającego na wymianie wielu elementów obiektu, zwłaszcza tych, których stan oceniono jako nieodpowiedni, tj.: pokrycie dachu (widoczne ślady zużycia pokrycia dachu, miejscowy porost roślinności, ubytki gąsiorów kalenicy), ściany nośne (lokalne spękania ścian), podciągi/żebra/belki (miejscowe spękania murowych nadproży wzdłuż zaprawy, pojedyncze przemieszczenia elementów murowych), zalecono usunięcie z powierzchni dachu zalegających gąsiorów grożących upadkiem z dachu. Jak wyjaśnił Dyrektor ZGM, ww. zalecenie zostało zrealizowane.

W 2018 r. wykonana została dokumentacja projektowo-kosztorysowa remontu konserwatorskiego tej hali (wraz ze zmianą sposobu użytkowania na cele gastronomiczno-usługowe), która obejmowała m.in.: wykonanie inwentaryzacji budowlano-fotograficznej, badań geologicznych i stratygraficznych, dokumentacji geologiczno-inżynierskiej, uzyskanie niezbędnych zatwierdzeń, pozwoleń, uzgodnień i zgód oraz sporządzenie projektu budowlano-wykonawczego remontu obiektu wraz z adaptacją i innych koniecznych opracowań i dokumentów pozwalających na ubieganie się o środki zewnętrzne na realizację zadania. Dokumentacja została uzgodniona z WKZ oraz MKZ (odpowiednio w listopadzie i grudniu 2018 r.), a następnie zatwierdzona przez Prezydenta, który równocześnie (2 stycznia 2019 r.) wydał pozwolenie na budowę obejmujące ww. remont.

Poza doraźnym zabezpieczeniem budynku po ww. pożarze oraz usunięciem z powierzchni dachu zalegających gąsiorów, w okresie objętym kontrolą - do dnia zakończenia niniejszej kontroli - w budynku nie były wykonywane żadne prace remontowe, nie rozpoczęto też prac objętych ww. pozwoleniem na budowę.

(akta kontroli str. 164-175, 177-180, 182-185, 187-202)

Jak wyjaśnił Prezydent, ww. remont konserwatorski nie został dotąd rozpoczęty z uwagi na konieczność rozstrzygnięcia w pierwszej kolejności kwestii docelowego zarządcy tego obiektu i sposobu jego udostępnienia, ponieważ budynek był zlokalizowany w tzw. „Strefie Juliusza”³⁰, na obszarze której podejmowane były

³⁰ Projektowana w centrum Rybnika strefa aktywności wielopokoleniowej, łącząca część edukacyjną z Centrum Wsparcia Rodziny, planowanym Rybnickim Ośrodkiem Senioralnym, innowacyjnym centrum usług biznesowych WEBER Park oraz przebudowanym balneoparkiem – łaźniami Priessnitza.

działania projektowe i wykonawcze w zakresie połączenia różnorodnej funkcjonalności zabytkowych budynków poszpitalnych (poddanych renowacji) oraz nowoczesnej infrastruktury usługowo-administracyjnej. Podał też, że w okresie ważności pozwolenia na budowę podjęte zostaną działania mające na celu realizację remontu hali.

(akta kontroli str. 308-309)

W przypadku wieży ciśnień, zlokalizowanej w dzielnicy Zamysłów, którą Miasto nabyło w październiku 2019 r., nie zapewniono warunków zabezpieczenia i utrzymania tego zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, co opisano w sekcji „Stwierdzone nieprawidłowości”.

W okresie objętym kontrolą (do końca I kwartału 2021 r.) uchwalono łącznie 35 miejscowych planów (lub zmian planu) zagospodarowania przestrzennego dla Miasta Rybnika. Na terenach objętych pięcioma spośród ww. planów znajdowały się zabytki techniki wpisane do GEZ. W projektach tych planów uwzględniono zapisy dotyczące ochrony konserwatorskiej ww. obiektów. Wszystkie te projekty zostały przesłane do WKZ celem uzgodnienia ww. zapisów, a ewentualne zmiany zasugerowane przez niego, zostały uwzględnione w treści ostatecznej uchwały Rady Miasta w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmowały w całości teren Miasta. W okresie objętym kontrolą nie były w związku z tym wydawane decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy.

(akta kontroli str. 204-220)

W odpowiedzi na pytanie czy i jakie działania podejmowało Miasto w stosunku do pozostałych właścicieli zabytków techniki położonych na jego terenie, w celu ochrony tych zabytków i sprawowania opieki nad nimi, MKZ podała, że zabytki techniki i przemysłu zgodnie z przekazanymi kompetencjami, określonymi w porozumieniu z 2004 r. zawartym z Wojewodą Śląskim (które szerzej opisano w punkcie 4 wystąpienia), podlegały kompetencji WKZ i wszystkie uzgodnienia i pozwolenia dotyczące działalności budowlanej były wydawane przez niego.

(akta kontroli str. 16)

W latach 2018 – 2021 (I kwartał) nie miały miejsca przypadki zabezpieczenia zabytku techniki przez Prezydenta - w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub wywłaszczenia nieruchomości zabytku techniki przez Prezydenta na rzecz Skarbu Państwa lub Miasta - na wniosek WKZ, o których mowa w art. 50 ust. 3 oraz ust. 4 pkt 2 ustawy o ochronie zabytków.

(akta kontroli str. 228)

W okresie objętym kontrolą MKZ nie przeprowadzała lustracji, (o których mowa w zakresie działania ww. komórki organizacyjnej) w obiektach techniki pod względem prawidłowości ich użytkowania jako obiektów zabytkowych. Jak wyjaśniła MKZ, zgodnie z treścią porozumienia zawartego z Wojewodą Śląskim (opisanego szerzej w punkcie 4 wystąpienia), obiekty techniki kompetencyjnie podlegały WKZ, a Gmina nie mogła podejmować wiążących ustaleń, ani lustrwać obiektów techniki bez wiedzy i bez konkretnych wskazań WKZ. Lustracje obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków mógł więc przeprowadzać tylko WKZ. MKZ natomiast miała możliwość uczestniczenia w lustracjach zwoływanych w obiektach techniki przez WKZ oraz mogła zwoływać lustracje na zabytkach niewpisanych do rejestru zabytków, a znajdujących się w GEZ (z udziałem i w porozumieniu z WKZ), jednak w ww. okresie jej zdaniem nie było takiej potrzeby, bowiem większość

zabytków techniki była zadbana. WKZ nie informował też o potrzebie zwołania lustracji w obiektach techniki znajdujących się w GEZ.

(akta kontroli str. 223-224)

Z treści informacji uzyskanych od WKZ wynika, że w okresie objętym kontrolą nie przeprowadzał on kontroli przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w odniesieniu do zabytków techniki znajdujących się na terenie Miasta, nie wydawał też właścicielom tych zabytków decyzji, o których mowa w art. 43-46 ustawy o ochronie zabytków.

(akta kontroli str. 242)

W okresie objętym kontrolą na terenie Gminy nie funkcjonowali społeczni opiekunowie zabytków, o których mowa w art. 102 ustawy o ochronie zabytków.

(akta kontroli str. 18)

W ww. okresie działania podejmowane przez Miasto w celu popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytkach techniki oraz ich znaczeniu dla historii i kultury polegały głównie na zamieszczaniu w mediach społecznościowych informacji o organizowanych imprezach w Zespole Kopalni „Ignacy”, a także na wydruku i dostawie 5 tys. pocztówek z widokiem kompleksu zabudowań ww. Zespołu oraz realizacji filmu promocyjnego (dotyczącego m.in. tego Zespołu).

(akta kontroli str. 20-24, 26-29)

Wykonywanie przez MKZ zadań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami wynikających z porozumienia zawartego z Wojewodą Śląskim, zostało opisane w punkcie 4 wystąpienia.

W okresie objętym kontrolą do Miasta nie wpływały skargi i wnioski od mieszkańców i lokalnych organizacji pozarządowych dotyczące objęcia ochroną zabytków techniki (bądź wpisania lub skreślenia zabytków techniki z rejestru zabytków).

(akta kontroli str. 24, 244)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Od listopada 2003 r. nie uchwalono gminnego programu opieki, przez co nie dopełniono obowiązku określonego w art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków.

MKZ, do której zadań należało przygotowywanie gminnego programu opieki, wyjaśniła, że: „zasadniczym powodem nieuchwalenia dotychczas gminnego programu było niedoszacowanie etatowe komórki zajmującej się ochroną zabytków (jedna osoba zajmująca się ochroną zabytków w Urzędzie) oraz deficyt czasu, w związku z dość szerokim i pracochłonnym zakresem działalności konserwatora w ramach pracy w Urzędzie (w tym: przygotowywanie aktów prawnych – uchwał, umów, prowadzenie spraw dotyczących udzielania dotacji konserwatorskich, prowadzenie spraw z zakresu zamówień publicznych na prace konserwatorskie i dokumentacje konserwatorskie). Istotne znaczenie miało tu także czasochłonne budowanie bazy dokumentacyjnej (w tym kolejnej aktualizacji GEZ), przy uwzględnianiu następujących w czasie zmian w przepisach i w zasobach dóbr kultury, przy jednoczesnej ciągłej, bieżącej obsłudze mieszkańców w obszarze ochrony zabytków wobec dużego zasobu obiektów zabytkowych i zjawisk kulturowych na terenie tak dużego miasta”.

(akta kontroli str. 15)

Prezydent Miasta, który zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków był zobowiązany do sporządzenia gminnego programu opieki, wyjaśnił, że nie podziela stanowiska MKZ dotyczącego niedoszacowania etatowego komórki, a gminny program opieki nie został sporządzony przede wszystkim z uwagi na podjęte

i niezakończone działania związane z aktualizacją GEZ (mając na uwadze konieczność kompleksowego ujęcia tematyki zabytków w gminnym programie, podjęto w pierwszej kolejności działania mające na celu zaktualizowanie GEZ). Podstawą do stworzenia w 2021 r. gminnego programu opieki miała być zaktualizowana GEZ oraz krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami³¹. Powołał się przy tym na zalecenia Narodowego Instytutu Dziedzictwa³², zgodnie z którymi w gminnym programie opieki należy poddać analizie relacje gminnego programu opieki z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym, ze szczególnym uwzględnieniem m.in. krajowego programu opieki nad zabytkami. Podał też, że zabytki na terenie miasta Rybnika chronione były m.in. przez ustalenia dotyczące ich ochrony konserwatorskiej, zawarte w obowiązujących oraz sporządzanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (Miasto posiadało pełne pokrycie tymi planami).

(akta kontroli str. 307-308)

NIK nie podziela ww. wyjaśnień. Zarówno niedoszacowanie etatowe komórki zajmującej się ochroną zabytków (na które powołuje się MKZ), jak i trwająca aktualizacja GEZ oraz fakt zawarcia ustaleń dotyczących ochrony konserwatorskiej zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, (na które powołuje się Prezydent), nie stanowią usprawiedliwienia dla braku wykonania ustawowego obowiązku uchwalenia przez Miasto gminnego programu opieki. Dokument ten odgrywa bowiem szczególną rolę w sprawowaniu opieki i ochrony nad zabytkami i stanowi bardzo istotny element zarządzania dziedzictwem kultury na obszarze miasta. Dlatego też ustawodawca, poza określeniem samego obowiązku sporządzenia takiego planu, nałożył jeszcze na prezydenta miasta obowiązek aktualizowania tego planu co cztery lata.

2. Nie dopełniono obowiązku sprawowania opieki nad jednym z zabytków techniki będącym własnością Miasta (wieżą ciśnień w dzielnicy Zamysłów, w okresie od 18 października 2019 r. kiedy Miasto nabyło ten obiekt, do 22 kwietnia 2021 r.) poprzez niezapewnienie warunków zabezpieczenia i utrzymania tego zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, stosownie do art. 5 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków.

W ww. okresie nie podjęto bowiem żadnych prac w obiekcie lub jego otoczeniu, poza wycinką przesłaniających go drzew. Obiekt nie był użytkowany, nie posiadano żadnej dokumentacji archiwalnej ani inwentaryzacyjnej, nie była prowadzona dla niego książka obiektu budowlanego. Nie był też ogrodzony, ani należycie zabezpieczony przed dostępem osób trzecich.

Dopiero w toku niniejszej kontroli³³ pracownicy Wydziału Inwestycji przeprowadzili oględziny obiektu, w wyniku których ustalili m.in., że obiekt usytuowany był w ogólnodostępnym terenie, posiadał kondygnację podziemną i co najmniej jeden strop pośredni, stropy posiadały niezabezpieczone otwory centralne, a prowadzące do góry spiralne schody były niekompletne, brak było spoczników i balustrad. Stwierdzili też, że: „przez wyrwę w tym zamurowaniu istnieje aktualnie możliwość przedostania się do środka” oraz, że: „istniejąca wyrwa w zamurowanym otworze drzwiowym może prowokować do wchodzenia do środka, co jednak z uwagi na występowanie we wnętrzu elementów struktury budowlanej niespełniających wymogów warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki, stanowi zagrożenie dla zdrowia i życia tych osób”. Po tych oględzinach wydano m.in. zalecenie zabudowania i zamknięcia drzwi wejściowych do obiektu, ogrodzenia

³¹ Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022” (M. P. z 2019 r. poz. 808).

³² Zamieszczone na jego stronach internetowych pt. „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”.

³³ 9 kwietnia 2021 r.

tymczasowo terenu wieży i zabudowania zamykaną furtką, zawieszenia tabliczek informacyjnych o zakazie wstępu na wieżę i teren przyległy.

W wyniku oględzin przeprowadzonych przez kontrolera NIK³⁴ potwierdzono istnienie otworu umożliwiającego dostanie się do środka obiektu, ponadto umieszczone w dolnej części wieży napisy – graffiti na zewnętrznych i wewnętrznych ścianach obiektu, prowizoryczne drewniane ławeczki pod wieżą oraz haki i otwory po zamontowanych kiedyś uchwytach wspinaczkowych na elewacji wieży świadczyły o tym, że miejsce to było odwiedzane przez ludzi (i m.in. nielegalnie wykorzystywane jako ścianka wspinaczkowa).

(akta kontroli str. 87-89, 238-239, 245-249)

W związku z powyższym poinformowano Prezydenta³⁵, stosownie do art. 51 ust. 1 ustawy o NIK, o stwierdzeniu bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia ludzkiego, w celu zapobieżenia występującemu niebezpieczeństwu.

W odpowiedzi na powyższe Prezydent poinformował, że ww. otwór w wieży ciśnień został zamurowany, w wyniku czego obiekt został zabezpieczony przed dostępem osób nieupoważnionych.

(akta kontroli str. 250-251, 310-312)

Jak wyjaśniła MKZ, odpowiedzialna za podejmowanie działań w celu ochrony i opieki nad zabytkami, „obiekt na razie nie miał wyznaczonego zarządcy ani administratora, Wydział Mienia w Urzędzie, na którego stanie znajduje się na razie obiekt, jako mienie gminne, nie prowadził działań zarządczych względem zabudowy na skomunalizowanych nieruchomościach, po przekazaniu obiektu w zarząd do konkretnej jednostki, zostanie przez administratora założona książka obiektu. (...) Ok. 2014 r. obiekt został zabezpieczony [przez poprzedniego właściciela – przyp. NIK] przed dostępem osób trzecich poprzez zamurowanie wszystkich otworów wejściowych i okiennych w dolnej części wieży (zabezpieczenia płytowe otworów były bowiem notorycznie niszczone). Potem, prawdopodobnie jeszcze przed 2017 r. została w jednym z zamurowanych otworów wybita dziura, która umożliwiała wejście do środka i wgląd do wnętrza budowli”.

Naczelnik Wydziału Inwestycji przyznał, że dopiero w marcu 2021 r. otrzymał polecenie dokonania oceny technicznej obiektu, którą obecnie wykonuje, jej efektem będzie opinia techniczna, będąca podstawą do sporządzenia protokołu kontroli oraz założenia książki obiektu.

(akta kontroli str. 230-231, 235)

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie podejmowanie przez Miasto działań w zakresie ochrony i opieki nad dwoma spośród trzech posiadanych zabytków techniki, a w szczególności: zaplanowanie i przeprowadzenie w obiektach zespołu kopalni „Ignacy” prac remontowo-budowlanych i adaptacyjnych z przeznaczeniem na cele związane z dziedzictwem kultury i turystyczno-rekreacyjne oraz na rzecz osób marginalizowanych/wykluczonych społecznie, a także planowane przez Miasto działania w zakresie włączenia budynku dawnej hali pomp do projektowanej w centrum Rybnika strefy aktywności wielopokoleniowej. NIK zwraca jednak uwagę, że od czasu wykonania dokumentacji projektowej remontu tego budynku minęły już ponad dwa lata, a remontu tego nie rozpoczęto.

NIK negatywnie ocenia natomiast: niedopełnienie obowiązku sprawowania opieki nad trzecim z posiadanych zabytków techniki - wieżą ciśnień w dzielnicy Zamysłów - poprzez brak jej zabezpieczenia i utrzymania w jak najlepszym stanie - przez co nie posiadano wiedzy o występującym w obiekcie bezpośrednim niebezpieczeństwie

³⁴ 19 kwietnia 2021 r.

³⁵ 21 kwietnia 2021 r.

dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także nieuchwalenie - od listopada 2003 r. - gminnego programu opieki.

OBSZAR

3. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami techniki

Opis stanu faktycznego

W budżecie Miasta na poszczególne lata okresu objętego kontrolą zaplanowano następujące wydatki na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami³⁶:

- w 2018 r. pierwotnie 335,0 tys. zł (z tego 180,0 tys. zł wydatki jednostek budżetowych oraz 155,0 tys. zł dotacje celowe na zadania bieżące), a po zmianach 890,0 tys. zł (z tego 460,0 tys. zł wydatki jednostek budżetowych oraz 430,0 tys. zł dotacje celowe na zadania bieżące – „dotacje konserwatorskie”),
- w 2019 r. pierwotnie 620,0 tys. zł (z tego 380,0 tys. zł wydatki jednostek budżetowych oraz 240,0 tys. zł dotacje na zadania bieżące), a po zmianach 480,0 tys. zł (z tego 295,0 tys. zł wydatki jednostek budżetowych oraz 185,0 tys. zł dotacje na zadania bieżące),
- w 2020 r. pierwotnie 300,0 tys. zł (z tego 160,0 tys. zł wydatki jednostek budżetowych oraz 140,0 tys. zł dotacje na zadania bieżące), a po zmianach 128,5 tys. zł (z tego 125,0 tys. zł wydatki jednostek budżetowych oraz 3,5 tys. zł dotacje na zadania bieżące),
- w 2021 r. 150,0 tys. zł (całość na dotacje na zadania bieżące).

W kwotach wydatków jednostek budżetowych, zgłaszanych przez MKZ do planu finansowego na każdy rok ujmowano wydatki na roboty konserwatorskie przy konkretnych zabytkach (nie było wśród nich zabytków techniki) oraz ogólne kwoty planowane do wydatkowania na „dokumentacje konserwatorskie” (bez wskazania, których obiektów dotyczyły), natomiast kwoty planowanych dotacji podawano zgodnie z zapotrzebowaniem zgłaszanym przez wnioskodawców (właścicieli zabytków ubiegających się o udzielenie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w GEZ.

(akta kontroli str. 252-253, 254-276)

W poszczególnych latach okresu objętego kontrolą wydatkowano następujące kwoty na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami³⁷:

- w 2018 r. 709,0 tys. zł (80% planu), z tego 279,0 tys. zł wydatki związane z realizacją statutowych zadań oraz 430,0 tys. zł dotacje celowe,
- w 2019 r. 464,8 tys. zł (97% planu), z tego 279,8,0 tys. zł wydatki związane z realizacją statutowych zadań oraz 185,0 tys. zł dotacje na zadania bieżące,
- w 2020 r. 128,4 tys. zł (100% planu), z tego 124,9 tys. zł wydatki związane z realizacją statutowych zadań oraz 3,5 tys. zł dotacje na zadania bieżące.

(akta kontroli str. 252-253)

W ramach ww. wydatków w 2018 r. wydano 130,0 tys. zł na sporządzenie dokumentacji konserwatorskiej zabytkowego budynku dawnej hali pomp³⁸, w oparciu o tą dokumentację uzyskano pozwolenie na budowę wydane przez Prezydenta 2 stycznia 2019 r., jednak do dnia zakończenia niniejszej kontroli nie rozpoczęto prac objętych ww. pozwoleniem (czego przyczyny szerzej opisano w punkcie 2 wystąpienia).

(akta kontroli str. 182-185, 187-202)

³⁶ W ramach rozdziału 92120 „Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami”.

³⁷ Według sprawozdań rocznych z wykonania budżetu Miasta.

³⁸ Na podstawie umowy nr MPU.2151.6.2018 z 26 marca 2018 r. zawartej z wykonawcą - Pracownią Projektowo-Urbanistyczno-Konserwatorską „ABAKUS” Ewa Pilarska-Świercz.

W Mieście przyjęto zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w GEZ, niestanowiących własności Miasta³⁹. Zgodnie z nimi dotacja mogła być udzielona w wysokości do 50% lub – w przypadkach szczególnych (m.in. gdy zabytek posiadał wyróżniającą się na tle innych zabytków wartość historyczną, artystyczną lub naukową, wymagał przeprowadzenia specjalistycznych prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych lub jego stan zachowania, mogący być przyczyną zagrożenia zabytku, wymagał niezwłocznego podjęcia prac) - w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie wnioskowanych prac.

(akta kontroli str. 277-282)

W latach 2018-2020 Miasto udzieliło sześciu dotacji na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w GEZ na łączną kwotę 618,5 tys. zł, z tego w poszczególnych latach odpowiednio: 430,0 tys. zł, 185,0 tys. zł i 3,5 tys. zł. Żadna z ww. dotacji nie dotyczyła zabytków techniki, w ww. okresie właściciele zabytków techniki nie składali wniosków o udzielenie dotacji.

Stosownie do art. 82 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków, o udzielonych dotacjach w danym roku informowano WKZ na początku kolejnego roku. Nie prowadzono wykazu udzielonych dotacji, ani nie informowano o udzielonych dotacjach na prace konserwatorskie Ministra KiDN, jako organu uprawnionego do udzielania dotacji, co opisano w sekcji „Stwierdzone nieprawidłowości”.

(akta kontroli str. 283-295)

W okresie objętym kontrolą Miasto realizowało trzy projekty – dofinansowane ze środków Unii Europejskiej oraz ze środków budżetu państwa w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 - dotyczące ochrony zabytków techniki (wszystkie dotyczyły Zespołu kopalni „Ignacy”):

- 1) „Rewitalizacja budynku byłej sprężarkowni na terenie Zabytkowej Kopalni Ignacy w Rybniku na potrzeby lokalnej społeczności”⁴⁰ (w okresie od grudnia 2016 r. do grudnia 2020 r. o wartości – wg umowy o dofinansowanie - 6 220,8 tys. zł),
- 2) „Modernizacja budynków nadszybia i maszynowni szybu Kościuszko na terenie Zabytkowej Kopalni Ignacy w Rybniku na cele kulturalne”⁴¹ (od grudnia 2016 r. planowane zakończenie czerwiec 2021 r.) o wartości – wg umowy o dofinansowanie - 10 557,8 tys. zł),
- 3) „Zagospodarowanie terenu przy Zabytkowej Kopalni ‘Ignacy’ na potrzeby rewitalizacji dzielnicy Niewiadom w Rybniku”⁴² (od lipca 2019 r., planowane zakończenie sierpień 2021 r., o wartości – wg umowy o dofinansowanie - 6 634,7 tys. zł).

Łączna wartość wydatków poniesionych z tytułu realizacji ww. projektów w okresie objętym kontrolą wyniosła 16 760,0 tys. zł, z tego:

- w 2019 r. 6 516,8 tys. zł, z tego 4 828,5 tys. zł ze środków UE, 242,1 tys. zł ze środków budżetu państwa oraz 1 446,2 tys. zł wkład własny,

³⁹ Przyjęte uchwałami Rady Miasta Rybnika: Nr 77/VII/2011 z dnia 23 lutego 2011 r. zmienioną uchwałą Nr 767/XLIX/2018 z dnia 27 czerwca 2018 r. (obowiązujące do maja 2020 r.) oraz Nr 383/XXII/2020 z dnia 21 maja 2020 r. (obowiązujące od czerwca 2020 r.).

⁴⁰ Oś priorytetowa X „Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i zdrowotna” Działanie 10.3 „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych” Poddziałanie 10.3.2. „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych - RIT”.

⁴¹ Oś priorytetowa V „Ochrona środowiska i efektywne wykorzystywanie zasobów” Działanie 5.3 „Dziedzictwo kulturowe” Poddziałanie 5.3.1. „Dziedzictwo kulturowe- konkurs”.

⁴² Oś priorytetowa X „Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i zdrowotna” Działanie 10.3 „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych” Poddziałanie 10.3.2. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych – RIT.

- w 2020 r. 9 305,3 tys. zł, z tego 4 669,2 tys. zł ze środków UE, 360,3 tys. zł ze środków budżetu państwa oraz 4 275,8 tys. zł wkład własny,
- w 2021 r.⁴³ 937,9 tys. zł (w całości wkład własny).

(akta kontroli str. 144)

W wyniku kontroli wybranych wydatków, poniesionych przez Miasto w ramach dwóch pierwszych spośród ww. Projektów na łączną kwotę 7 654,8 tys. zł⁴⁴, (stanowiących 46% wszystkich poniesionych wydatków w ramach ww. Projektów), stwierdzono, że:

- środki w ww. kwocie zostały wydatkowane zgodnie z przeznaczeniem określonym w zawartych umowach o dofinansowanie Projektów oraz wnioskach o dofinansowanie, stanowiących załącznik do tych umów,
- wydatki obejmowały w szczególności: roboty budowlano-wykończeniowe, roboty rozbiórkowe, instalacje i wyposażenie oraz promocję obiektu i zostały udokumentowane fakturami VAT, wystawionymi na podstawie umów zawartych z wykonawcami, a wykonane roboty były potwierdzone załączonymi do faktur protokołami odbioru robót.

(akta kontroli str. 296-299)

W okresie objętym kontrolą Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego przeprowadził trzy kontrole dotyczące każdego z ww. projektów realizowanych ze środków europejskich. Dotyczyły one zgodności wykorzystania środków finansowych z zakresem określonym w umowach o dofinansowanie projektu oraz zgodności postępowań w zakresie zamówień z przepisami prawa krajowego i wspólnotowego. W ich wyniku nie stwierdzono nieprawidłowości.

(akta kontroli str. 203)

W okresie objętym kontrolą Miasto nie przeprowadzało remontów, ani też nie ubiegało się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane dotyczące pozostałych zabytków techniki, (tj. budynku hali pomp wodnych oraz wieży ciśnień w dzielnicy Zamysłów).

Jak wyjaśniła MKZ, „priorytetem w ubieganiu się o dotacje był Zespół Kopalni „Ignacy” i wszystkie działania oraz środki (w tym środki własne, niezbędne przy realizacji dotowanych inwestycji) były ukierunkowane na ten zabytek. Niemniej, mamy na uwadze także pozostałe obiekty zabytkowe techniki i ich potrzeby, a prace dokumentacyjne są częściowo już wykonane (dla hali pomp wodnych), a w stosunku do wieży ciśnień, będą zlecane w najbliższym czasie (na razie podjęto czynności przygotowawcze ze względu na niedawną komunalizację nieruchomości). W najbliższych latach, po niezbędnych analizach, określone zostanie przeznaczenie tych obiektów, wykonanie potrzebnych dokumentacji, ewentualnie badań, następnie, po uzyskaniu wymaganych uzgodnień konserwatorskich dla docelowych dokumentacji budowlano-adaptacyjnych, Miasto będzie ubiegało się o dotacje m.in. w zakresie prac konserwatorskich na ww. obiektach”.

(akta kontroli str. 228-229)

Łączne nakłady poniesione przez Miasto na działania promocyjne (reklamowe) w celu popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytkach techniki oraz ich znaczeniu dla historii i kultury wyniosły w okresie objętym kontrolą 7,3 tys. zł, z tego: 2,0 tys. zł w 2018 r., 0,8 tys. zł w 2019 r. i 4,5 tys. zł w 2020 r. W ww. nakładach nie uwzględniono głównych działań promocyjnych Miasta, które - jak podano w punkcie

⁴³ Do 2 kwietnia 2021 r.

⁴⁴ Wydatki rozliczone: wnioskami o płatność obejmującymi 2019 r. na kwotę 4 051,8 tys. zł w ramach Projektu „Modernizacja budynków nadszybia...” oraz wnioskami o płatność obejmującymi 2020 r. na kwotę 3 603,0 tys. zł w ramach Projektu „Rewitalizacja budynku byłej sprężarkowni...”

2 wystąpienia - polegały głównie na zamieszczaniu w mediach społecznościowych informacji o organizowanych imprezach w Zespole Kopalni „Ignacy”.

(akta kontroli str. 20-23, 26-29)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

W Mieście nie prowadzono wykazu udzielonych dotacji na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w GEZ, ani nie informowano o udzielonych dotacjach na prace konserwatorskie Ministra KiDN, jako organu uprawnionego do udzielania tych dotacji, wbrew obowiązкови wynikającemu z art. 82 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków.

MKZ wyjaśniła, że: „Miasto nie prowadziło dotąd odrębnego ww. wykazu udzielonych dotacji, ponieważ na stronach internetowych Urzędu (w BIP) corocznie publikowano sprawozdanie szczegółowe z realizacji budżetu Miasta za miniony rok, do którego w materiałach uzupełniających dołączano zestawienie wszystkich dotacji udzielonych z budżetu Miasta przez poszczególne Wydziały, w tym także ‘dotacje konserwatorskie’, których zwykle było tylko kilka. (...) Zestawienie udzielonych dotacji na prace konserwatorskie (także wstecz) zostanie przygotowane i umieszczone na stronach BIP w najbliższym czasie. O udzielonych dotacjach od 2021 r. będzie informowany Minister KiDN”.

(akta kontroli str. 229-230)

W ocenie NIK, umieszczanie zestawienia wszystkich dotacji udzielonych z budżetu Miasta w rocznych sprawozdaniach szczegółowych z realizacji budżetu Miasta, nie stanowiło wypełnienia ustawowego obowiązku, o którym mowa w art. 82 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność kontrolowanej jednostki w badanym obszarze. Stwierdzona nieprawidłowość dotycząca nieprowadzenia wykazu udzielonych dotacji nie miała istotnego wpływu na kontrolowaną działalność.

OBSZAR

4. Realizacja zadań objętych porozumieniem z Wojewodą Śląskim, ze szczególnym uwzględnieniem nadzoru konserwatorskiego sprawowanego nad zabytkami techniki

Opis stanu
faktycznego

W drodze porozumienia z 19 sierpnia 2004 r. zawartego z Wojewodą Śląskim na podstawie art. 96 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków, Miasto przejęło niektóre zadania z zakresu ochrony zabytków sprawowanej przez Wojewodę (w myśl art. 89 ust. 2 tej ustawy). W odniesieniu do zabytków nieruchomych dotyczyły one obowiązków wymienionych w art. 27 oraz 29 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków, tj. odpowiednio: przedstawiania, w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku w stosunku do obiektów objętych ochroną konserwatorską na podstawie planów miejscowych oraz prowadzenia badań zabytków z wyjątkiem zabytków wpisanych do rejestru, a także obowiązków wymienionych w art. 39 ust. 3 i 67 ust. 3 ustawy Prawo budowlane, tj. odpowiednio: uzgadniania pozwoleń na budowę i rozbiórkę obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru, a objętych ochroną konserwatorską (ale z wyłączeniem obiektów techniki) oraz uzgadniania decyzji nakazujących właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę obiektu i uporządkowanie terenu oraz określających terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia w stosunku do nieużytkowanych lub niewykończonych obiektów nienadających się do remontu, odbudowy lub

wykończenia, niewpisanych do rejestru, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie postanowień planów miejscowych.

(akta kontroli str. 300-302)

W okresie objętym kontrolą, w oparciu o zapisy ww. porozumienia:

- MKZ wydał - na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku techniki - łącznie 14 (z tego: osiem w 2018 r., pięć w 2019 r. i jedno w 2020 r.) wskazań i wytycznych (zaleceń konserwatorskich) do zamierzeń inwestycyjnych w stosunku do zabytków techniki znajdujących się na terenie Miasta i ujętych w GEZ w myśl art. 27 ustawy o ochronie zabytków, wszystkie przekazane wnioskodawcom informacje były uzgodnione z WKZ,
- MKZ nie uzgadniał decyzji nakazujących właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę obiektu będącego zabytkiem techniki i uporządkowanie terenu oraz określających terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia w stosunku do nieużytkowanych lub niewykończonych obiektów nienadających się do remontu, odbudowy lub wykończenia, niewpisanych do rejestru, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie postanowień planów miejscowych w myśl art. 67 ust. 3 ustawy Prawo budowlane (brak było takich przypadków),
- MKZ nie prowadził ani nie zlecał prowadzenia badań zabytków techniki w myśl art. 29 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków.

(akta kontroli str. 224-228, 303)

Jak wyjaśniła MKZ, w sprawie nieprowadzenia badań poszczególnych zabytków techniki, należących do Miasta:

- w zespole Kopalni „Ignacy” - prowadzone były sukcesywnie prace remontowo-budowlane, w oparciu o kolejne pozwolenia WKZ, na bieżąco nadzorowane przez WKZ, który nie wymagał wykonania wyprzedzających badań zabytku, a badania te mają znaczenie przede wszystkim na etapie przygotowania inwestycji, ponadto w budżecie Miasta nie było wyodrębnionych funduszy przeznaczonych na badania w dziedzinie materialnego dziedzictwa postindustrialnego,
- budynek hali pomp posiadał wykonaną wcześniej dokumentację inwentaryzacyjną, a ponieważ do 1 grudnia 2018 r. był wynajmowany i bez większych prac adaptacyjnych (powodujących np. naruszenie zabytkowej substancji budowlanej) był użytkowany jako klub muzyczny, nie zgłaszano potrzeby podjęcia badań obiektu, a wykonana w 2018 r. dokumentacja dot. remontu konserwatorskiego była zgodna z zasadami ochrony konserwatorskiej i nie wymagała wykonania specjalistycznych prac badawczych,
- wieża ciśnień w dzielnicy Zamysłów została skomunalizowana stosunkowo niedawno i położona była w bezpośrednim sąsiedztwie dopiero co ukończonej na tym odcinku dużej i priorytetowej inwestycji drogowej, wobec czego Miasto nie podejmowało w stosunku do tego zabytku decyzji o docelowym przeznaczeniu i na razie nie zlecano prac badawczo-dokumentacyjnych.

(akta kontroli str. 226-227)

Z treści informacji uzyskanych od WKZ wynika, że w okresie objętym kontrolą nie przeprowadzał on kontroli realizacji zadań powierzonych Miastu w drodze ww. zawartego pomiędzy Miastem, a Wojewodą Śląskim.

(akta kontroli str. 243)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność kontrolowanej jednostki w badanym obszarze.

IV. Uwagi i wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 *ustawy o NIK*, przedstawia następującą uwagę i wnioski:

Uwaga NIK zwraca uwagę na konieczność zapewnienia warunków zabezpieczenia i utrzymania zabytku – wieży ciśnień w dzielnicy Zamysłów oraz jej otoczenia - w jak najlepszym stanie.

Wnioski NIK wnosi o:

1. Niezwłoczne sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami i przedłożenie go Radzie Miasta Rybnika.
2. Prowadzenie wykazu udzielonych dotacji na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w GEZ oraz informowanie o udzielonych dotacjach na prace konserwatorskie Ministra KiDN.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Dyrektora Delegatury NIK w Katowicach. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwagi i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Katowice, dnia 30 kwietnia 2021 r.

Kontroler

Tomasz Raszka
Gł. specjalista kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Katowicach

.....